

BAČKI BUNJEVCI I ENCIKLOPEDIJE U HRVATSKOJ

TOMISLAV ŽIGMANOV

SAŽETAK. Cilj je rada dvostran: a) propitati jesu li i kako Hrvati iz Bačke bili uključeni u izradbu enciklopedija koje su objavljene u Hrvatskoj, te b) na koji je način i u kojem je omjeru ovaj rubni hrvatski etnikum u njima obrađen. Naravno, popratno uspoređujemo razlike u odrednicama o bačkim Bunjevcima, upozoravamo na propuste i previde, kako bi mogli u zaključku donijeti prosudbu o tomu gdje je i kakvo je mjesto ovog istočnoga hrvatskoga etničkog prostora u hrvatskoj enciklopedistici, te kako su u njoj općenito bili obrađivani i integrirani.

1. Načelni problemi i pitanja

Ako hoćemo danas ozbiljno i utemeljeno progovoriti o, u biti vrlo složenome, problemu *vrste i naravi* recepcije bačkih Bunjevaca¹ i njihovih najznačajnijih civilizacijskih stečevina u suvremenoj hrvatskoj enciklopedističkoj praksi², onda vjerojatno prvo moramo istaknuti kako uopće nije upitna činjenica da su Bunjevci iz Bačke u svim dosadašnjim izdanjima enciklopedija u Hrvatskoj, dakle u svim različitim tematsko-problemskim enciklopedijama³, bili načelno ispravno obrađivani, ali, čini se ujedno, samo u stanovitom omjeru. Pri tomu smo namjerno naglasili ono u »stanovitom omjeru«. Naime, osim toga što hoćemo istaknuti kako su bački Bunjevci, kao dugostoljetni žitelji istočnog i sjeveroistočnog rubnog dijela

¹ Imenom Bunjevci, oslanjajući se na uvriježenu uporabu u tradiciji, označavamo skupinu hrvatskog naroda koji stoljećima živi na prostoru lijeve obale srednjeg toka Dunava – na zemljopisnom prostoru koji se uobičajeno naziva Bačka. To je, dakle, regionalno ime za hrvatski živalj, regionalno ime za Hrvate koje je istina prisutno i u nekim drugim krajevima hrvatskog etničkog prostora (Hercegovina, Primorje, Lika...). No, budući da je ovdje ono ostalo najdulje i najčešće u uporabi, danas se imenom Bunjevci oslovljavaju i nazivaju mahom Hrvati u Bačkoj. Pod Bačkom se, pak, u ovome tekstu razumijeva teritorij nekadašnje ugarske Bačkobodroške županije: zemljopisno područje između Dunava i Tise s gornjom granicom iznad gradova Subotice i Baje, u današnjoj Mađarskoj, u kojoj je u nekadašnjoj Ugarskoj bila najveća koncentracija hrvatskog puka.

² Ovom sintagmom hoćemo precizirati sljedeće: u radu ćemo tematizirati naznačeni odnos isključivo u razdoblju u kojemu postoji *institucionalni, sustavni i organizirani* rad u Hrvatskoj na izradi enciklopedijskih izdanja, što znači da ćemo uzeti u obzir vrijeme od pojave prvog sveska *Hrvatske enciklopedije* četrdesetih godina XX. stoljeća do danas. Drugim riječima, u ovoj radnji nećemo konzultirati sveske prve *Hrvatske enciklopedije* Ivana Zocha i Josipa Mencina, koje su objavljene potkraj XIX. stoljeća u Osijeku, kao ni *Leksikon Minerva* iz 1936.

³ Očito, ovo vrijedi za ona enciklopedijska i leksikonska izdanja koja obrađuju segmente društveno-kulturnog života ljudi, što znači da su za ovu problematiku posve efemerna izdanja Leksikografskog zavoda kao što su *Pomorska enciklopedija*, *Medicinska enciklopedija*, *Tehnička enciklopedija*, *Šumarska enciklopedija* i sl.

hrvatskoga etničkog prostora, jednostavno bili recipirani kao složena društveno-kulturološka činjenica (koja se onda kao takva dakako po sebi mora i enciklopedistički višestruko elaborirati) i to primarno u kontekstu njihove neupitne pripadnosti hrvatskome narodu, istodobno želimo upozoriti i na jednu drugu ne manje važnu značajku. A ta je da se glede različitih vrijednih prinosa iz njihova razmjerno bogata društvenoga života, što su ga očitovali tijekom višestoljetne povijesti obitavanja u mnogim državnim zajednicama srednjeg dijela ugarskog Podunavlja, dosad u hrvatskoj enciklopedistici, čini se, nejednako postavljalo. To se daje nazrijeti, kako prema ne uvijek dosljednoj primjeni kriterija obradbe onoga o čemu bi se u enciklopedijama neizostavno moralo istinito pisati, tako i po kriteriju veličine ili obujma nekih enciklopedijskih odrednica o tim i takvim fenomenima i činjenicama. Ili još preciznije i izričitije izvedeno: kada govorimo o enciklopedističkoj obradbi povijesno značajnih osoba, zatim događaja, toponima, te kulturnim, znanstvenim pa i sportskim učincima i postignućima bačkih Bunjevaca, naša je pretpostavka da se može konstatirati kako je u dosadašnjoj hrvatskoj enciklopedističkoj praksi prisutan jedan neujednačen, necjelovit i ne dokraja dosljedan pristup u postavkama i izvedbama spram takva njihova naslijeđa.

Stoga se glede ove skupine problema kao glavna postavljaju sljedeća pitanja s najopćijim značajkama: je li se uopće i u kojoj se mjeri dosad rubnim bačkim Bunjercima u enciklopedijama objavljivanim u Hrvatskoj pristupalo prvo *sustavno*, a zatim jesu li oni i njihovi prinosi u *dovoljnoj* ili barem u minimalno zadovoljavajućoj mjeri enciklopedistički obrađeni. Drugim riječima, pitamo se jesu li bački Bunjevci i njihove stečevine prikladno, dakle imperativima znanosti primjereno, i na pravi način inkorporirani u jednu objektivnu sliku znanja o ukupnim civilizacijskim postignućima ljudskog roda ili jednog naroda, čemu uostalom kao idealu i teži ideja enciklopedije. Očito, otvoreno i bez ikakvog uvijanja postavljamo vrlo jasno pitanje: je li uvijek recepcija bačkih Bunjevaca i njihovih prinosa bila sukladna postavljenim kriterijima određenih enciklopedija objavljenih u Hrvatskoj, te, na koncu, je li bila i znanstveno prikladna obradba onih jedinica o Bunjercima, koje zbog vlastitog značenja nekog događaja, osobe, pojave... to nužno pretpostavljaju, a sve u cilju da bi se tako udovoljilo osnovnim aksiomima enciklopedističkog pristupa. Dakle, naša je nakana u ovoj radnji propitati kroz analizu nekih napisa o onome *što se, kako se i koliko* o bačkim Bunjercima pisalo u nekim izdanjima enciklopedija u Hrvatskoj, ne bismo li tako eventualno izbjegli preuranjenu i paušalno donesenu gornju ocjenu o njihovoj nedovoljnoj i ne uvijek dosljednoj recepciji i obradbi.⁴

2. Znanstveni i ideološki kontekst

S druge, ne manje važne, strane, na teorijskom smo stajalištu koje kazuje da jedan narod kao što je hrvatski mora u vlastitoj znanstvenoj recepciji i elaboraciji svojega kulturnog i uopće civilizacijskog naslijeđa, a onda samim tim i u segmentu njegove enciklopedističke obradbe, biti uzet ravnopravno u razmatranje u svoj svojoj prostornoj rasprostranjenosti, dakle bez obzira na države obitavanja, te da se i eventualni značajniji prinosi onih Hrvata s

⁴ Dakako da ovaj kritičko-analitički pothvat ne možemo učiniti konzultiranjem cjelovitog sadržaja svih za ovu temu relevantnih enciklopedijskih izdanja koja su objavljena u Hrvatskoj, nego ćemo se koristiti metodom slučajnog selektivnog uzorka, u smislu da ćemo kritički iščitati sadržaje samo pojedinih svezaka određenih enciklopedija, što držimo da je to za ovdje metodološki legitimno. Naime, i iz tako dobivenih pojedinačnih slučajeva analize napisa moći će se induktivnim putem steći dovoljno utemeljena opća ocjena, te će se na taj način moći nekako validno potkrijepiti naša glavna teza o manjkavosti enciklopedističke obradbe bačkih Bunjevaca u dosadašnjoj hrvatskoj enciklopedistici.

rubnih etničkih područja moraju jednakovrijedno recipirati i onda se oko njih dalje na isti način znanstveno-istraživački brinuti kao i spram onih koji su svoja postignuća očitovali u državi Hrvatskoj. Ovo je načelo tim prije potrebno primjenjivati i u enciklopedističkim projektima, budući da oni po svojoj imanentnoj definiciji pretpostavljaju zaokruženu cjelovitost u vlastitomu teorijskom zahvatu i praktičkoj izvedbi spram predmeta spoznajnog interesa. Također, bio bi to odličan dokaz i potvrda, premda to možda ovdje nije toliko važno, koji bi govorili u prilog toga da je hrvatski nacionalni prostor glede višestrukog pulsiranja vlastite kulture na jedan bitno suvremeni način ustrojen i da se na isti način znanstveno recipira, to jest da je spoznajni interes u sveukupnoj nacionalnoj znanstvenoj praksi primarno omeđen prostorom u kojemu hrvatski narod živi, a ne, kao što svi znamo, promjenjivim državnim granicama, što je često tijekom povijesti bio slučaj.⁵

Dakle, na koncu, sve ovo nam je bilo važno iznijeti i iz razloga što su bački Bunjevci sastavni i integralni dio etnički heterogenoga hrvatskoga nacionalnog korpusa, pa se posve normalno očekuje da oni upravo kroz taj kontekst i budu znanstveno (što ovdje znači da povijest njihove regionalne kulture treba ne samo da je uveliko istražena, nego i da je postala znanstveno općeprihvaćena sastojina ukupne hrvatske nacionalne historiografije i povijesti) elaborirani u enciklopedističkim projektima od nacionalnog značenja. No, ukoliko imamo primjera da je nešto o njima propušteno, pogrešno navedeno ili pak prešućeno⁶, utoliko se može postaviti posve razložno pitanje zašto je to tako. Je li u pitanju slučaj, namjera ili nešto treće? Jer, upravo neki od ideologijski obojenih odgovora na ova i slična pitanja vjerojatno mogu dovesti u zabunu ili sumnju hrvatski identitet Bunjevaca, što za njihovu budućnost može imati dalekosežne negativne posljedice. Ovo je proteklih godina tim prije postalo važnijim i aktualnijim, jer se mora znati da se pitanje hrvatstva Bunjevaca snažno i radikalno otvorilo te postalo izuzetno frekventno osobito u posljednjih desetak godina, kada se oštro i agresivno u Srbiji dovela u pitanje njihova pripadnost hrvatskom nacionalnom korpusu. Napomenut ćemo usput da se u tom razdoblju u srbijanskoj kulturnoj i političkoj javnosti upitnost hrvatskog podrijetla Bunjevaca u Bačkoj dovela u pitanje kroz više smjerova, dolazila s različitih mjesta, a imala je širok raspon: od ideologijskih i dnevnopolitičkih argumenata

⁵ Naime, hrvatski kulturni prostor trebao bi postojati, ali jednako tako i biti znanstveno recipiran, kao jedinstven duhovno-društveni fenomen, koji bi, kao takav, onda morao pokrivati cijeli hrvatski etnički prostor. Na pitanje je li se tomu bitno suvremenome polazištu uvijek udovoljavalo od strane nosećih, tvoračkih instanci kulturnog života u državi matici, čini se kako se može dati negativan odgovor, budući da je ono variralo. Drugim riječima, hrvatski je kulturni prostor, dakle prostor očitovanja kulture koje tvore Hrvati, i njegova recepcija tijekom vremena bio različito razumijevan i omeđivan, a u posljednjem desetljeću, čini se, prevladavala je tendencija da se on isključivo definira državnim granicama, uz priznanje postojanja nečega hrvatskog eventualno u Bosni i Hercegovini, te ideološki odgovarajućoj emigrantskoj djelatnosti. Na primjer, javnost u Hrvatskoj, čak i uže stručna, ne zna gotovo ništa o današnjim naporima i aktivnosti na planu kulture ili znanstvenog rada kod bačkih Bunjevaca.

⁶ Više nego zanimljivim nam se u ovome kontekstu čini vidjeti kako su odrednice »Bunjevac« urađene u enciklopedijama koje su objavljene u Srbiji. Tako će, recimo, *Mala enciklopedija Prosveta* u jedinici »Bunjevac« izostaviti, to jest prešutjeti pripadnost Bunjevaca hrvatskom narodu na sljedeći način: »Bunjevci, stanovnici poreklom iz oblasti dinarskog krša, iz krajeva između Neretve i njene pritoke Bune, s jedne, i severne Dalmacije, Like i jugozapadne Bosne s druge strane. U prvoj polovini XVII v. naselili su se u većem broju u Bačkoj, a delimično u Baranji, Banatu i južnim krajevima današnje Mađarske, naročito u Baji na Dunavu, Bačkoj Jabuci (Bačalmaš) i dr. Najviše ih živi u Subotici; govore uglavnom štokavsko-ikavskim narečjem kao u sev. Dalmaciji, zap. Hercegovini i zap. Bosni...« (Prosveta, Beograd, 1986., 4. izd., knj. 1., str. 342)!

i motiva, pa čak i do ozbiljnijih znanstvenih pokušaja, koji su dolazili iz razmjerno respektabilnih beogradskih akademskih krugova.⁷

3. Primjeri iz povijesti i sadašnjosti

U kontekstu ovakvo naznačenog tematiziranja, kao drugo zanimljivo ali i suvislo pitanje ovdje se nadaje sljedeće: »Tko je pisao odrednice ili natuknice o bačkim Bunjevcima u hrvatskim enciklopedijama?«. Ovo nam se, naime, pitanje čini važnim na temelju sljedeće zdravorazumske pretpostavke: broj, točnost, pouzdanost i uopće kvaliteta napisa o bačkim Bunjevcima čini se kako također stoji u izravnom odnosu spram toga tko se o njima u određenom enciklopedističkom projektu znanstveno brinuo. Drugim riječima, na načelnom smo stajalištu koje kaže da je djelatna uključenost znalaca s terena nešto što je nužno potrebno u izradi enciklopedija. Naravno, ova uključenost može imati različite vidove: od pisanja, preko konzultiranja do neke vrste kontrole. Stoga, ako već i nisu izravnije uključeni, recimo, pisanjem jedinica, znanstvenici s domicilnog područja mogu na vrlo dobar način pridonijeti da se izbjegnu mogući propusti, previdi, pogreške... Naime, ne smijemo zaboraviti da izrada enciklopedije pretpostavlja ne samo *sustavan* pristup i sudjelovanje velikog broja znalaca, već vjerojatno podrazumijeva i stanovitu sistemski ustrojenu *provjeru*, a za taj su posao u ovom slučaju možda najpozvaniji upravo znalci koji su na izvorima događanja.

Plodonosna se istinitost ove naše teze može vjerojatno letimice nazreti već i po dosad, čini se, najbolje napisanim sadržajima i učinjenoj obradbi koji se tiču bačkih Bunjevaca u prvoj, istina nikada dovršenoj, *Hrvatskoj enciklopediji*.⁸ Istina, u njima se piše sa stajališta spoznaja i rezultata znanstvenih istraživanja koji su bili poznati koncem tridesetih godina XX. stoljeća, ali je načelan pristup ovim pitanjima ipak bio sukladno postavljen – treba se recipirati i obraditi sve relevantno iz povijesti bačkih Bunjevaca. To je, čini se, stoga što se u njoj kao suradnici i pisci članaka o bačkim Bunjevcima pojavljuju tadašnji najvrjedniji znanstvenici s ovog područja, dakle kulturni i znanstveni djelatnici iz Bačke. Oni su, osim toga što su najvjerojatnije ponajbolje poznavali povijest i prilike te tako vrlo dobro znali stanje na terenu, imali i, da tako kažemo, nekakvu snažniju motivaciju da se sve ono što je vrijedno kod bačkih Bunjevaca i ono što po kriterijima odgovora metodološkim postavkama enciklopedije, dakle da se sve to na neki način prvo stavi kao činjenica u registar, kako bi se onda poslije ona i obradila, te zabilježila i objavila, ne bi li ono tako postalo nedvojbenim sastojkom sveukupne hrvatske enciklopedističke i uopće znanstvene građe i baštine.

Također, a što je možda važnije, spomenuta činjenica participacije znanstvenika, da tako kažemo, s terena iz Bačke u izradi enciklopedija posredno kazuje kako su ondašnji bu-

⁷ To je, čini se, doživjelo vrhunac u pokušaju da se putem jednoga administrativnog dekreta Bunjevci i Šokci u Saveznoj Republici Jugoslaviji proglase za samosvojan južnoslavenski narod (!?), što je nedvosmisleno učinio tadašnji dopredsjednik srbijanske Vlade doktor pravnih znanosti Ratko Marković (1996). Naravno, sve ovo ne mora imati toliko izravne veze s pitanjem obradbe Bunjevaca u enciklopedijama u Hrvatskoj, ali držimo da u jednom širem kulturološkom kontekstu ono može doticati ovu tematiku. Jer, enciklopedija bi *per definitiones* trebala davati istinite informacije o činjenicama o kojima piše, a ako se toga aksioma ne drži, onda ideološki motivirano djelovanje može uspješno ostvariti i svoje nedobronamjerne ciljeve.

⁸ Nažalost, tijekom pisanja ove radnje nismo bili u prilici konzultirati prvi svezak novog niza *Hrvatske enciklopedije*, budući da ga nitko u Subotici, ni u Vojvodini ne posjeduje, pa će iz našega rada izostati analiza i usporedba napisa o bačkim Bunjevcima u njima u kontekstu ovdje naznačene problematike. O ovome problemu vidi šire u fusnosti br. 10.

njevački djelatnici u znanosti i uopće poslenici pisane riječi bili u visokom stupnju *inkorporirani* u jedan takav zahtjevni projekt kao što je zacijelo izradba enciklopedije. To je, čini se, posljedica jedne tadašnje veće opće *integriranosti* bunjevačkih kulturnih djelatnika u ukupni kulturni i znanstveni život u Hrvatskoj, a što, kako smo već rekli, može biti nužna pretpostavka da znanstvene spoznaje s rubnih područja postanu sastavni dio općeg znanja u jednom širem nacionalno strukturiranom i utemeljenom znanstvenom životu.⁹

Pa ipak, ovdje je značajno i to da danas, suprotno gore navedenom iskustvu, nitko iz Bačke ne surađuje u novom projektu *Hrvatske enciklopedije*.¹⁰ Dakle, za samo nešto više od pedeset godina došli smo u položaj da smo svjedoci, gotovo bismo mogli reći apsolutne, isključenosti Hrvata koji žive i djeluju u Bačkoj iz kulturnog i znanstvenog života u postojbini im, što vjerojatno ponajbolje potvrđuje i njihova neuključenost u izradbi nove *Hrvatske enciklopedije*.¹¹ I upravo ova činjenica, istina možda samo i latentno, otvara nemali broj pitanja i problema o kojima smo naprijed govorili. Naravno, nad ovom činjenicom ne želimo lamentirati, već samo hoćemo upozoriti da ona može biti itekako problematična kada je u pitanju pisanje i rad na enciklopedijama, te kvantiteta i kvaliteta zastupljenosti onoga što je enciklopedijski relevantno, a što je postojalo ili se zbivalo na krajnjem istočnom i sjeveroistočnom rubu hrvatskog naroda. Ovu ćemo, pak, tvrdnju pokušati ilustrirati na sljedeći način.

4. Neki primjeri iz enciklopedija

Ovu analizu početi ćemo prvo čitanjem I. i VIII. sveska *Opće enciklopedije Jugoslavenskog leksikografskog zavoda*, uz uvodnu napomenu da su u sva tri izdanja *Opće enciklopedije* od bačkih Bunjevaca suradnici bili samo akademik prof. dr. Gaja Alaga, fizičar rodом iz Svetozar Miletića, ali se sigurno on ne pojavljuje kao pisac natuknica o bačkim Bunjevcima, te prof. dr. Ante Sekulić, rodом iz Tavankuta, književni i kulturni historičar.

⁹ Glede ovoga posljednjeg, u proteklim je desetljećima najviše učinio dr. Ante Sekulić, bunjevački Hrvat iz Bačke, koji više od 40 godina živi i radi u Hrvatskoj, svojim kulturno-povijesnim raspravama i drugim djelima, što su objavljivani mahom u Hrvatskoj (vidi osobito u: Ante Sekulić, *Bački Hrvati*, JAZU, Zagreb, 1991.; isti, *Hrvatski pisci u ugarskom Podunavlju, od početka do kraja XVIII. stoljeća*, Sekcija Društva hrvatskih književnika i Hrvatskog centra P.E.N.-a za proučavanje književnosti u hrvatskom iseljeništvu, Zagreb, 1993.; isti, *Hrvatska preporodna književnost u ugarskom Podunavlju do 1918.*, Zagreb, 1994.; te *Književnost podunavskih Hrvata u XX. stoljeću*, Sekcija Zagreb, 1996. Također, upućujemo i na izvrsnu knjigu Tome Vereša, *Bunjevačko pitanje danas*, NIP »Subotičke novine« i Institut »Ivan Antunović«, Subotica, 1997., u kojoj se dovode u pitanje neka Sekulićeva stajališta). Pa ipak, čini se, da rezultati njegova istraživanja nisu u dovoljnoj mjeri inkorporirani u hrvatsku nacionalnu historiografiju kulture, kao ravnopravno vrijedne, pa čak ako hoćemo i elementarno prisutne činjenice u društvenim znanostima.

¹⁰ Štoviše, nije riječ samo o tomu da nitko od njih nije uključen u ovaj projekt, već je kultura javnost u Subotici o tomu bila upoznata preko slučajno dobivene informacije putem pisma jednog čitatelja subotičkog dvotjednika »Žig« tek u drugoj polovici 1998.! To znači da nijedna mjerodavna instanca, od kulturnih institucija preko znanstvenika, bačkih Bunjevaca dotad nije o tomu ništa znala, što držimo da vrlo dobro oslikava, vjerojatno tragičnu, činjenicu neintegriranosti i neprisutnosti ovdašnjih djelatnika u kulturi u Hrvatskoj, dakako, s mnogobrojnim negativnim posljedicama po njih!

¹¹ Ovdje se ne želimo dulje zadržavati i detaljnije problematizirati ovu tvrdnju, u smislu da nećemo ulaziti u traženje odgovora na pitanje zašto je to tako. Pa ipak, ovdje još želimo napomenuti da ovim izričito ne tvrdimo kako pojedini Bunjevci iz Bačke koji žive i rade u Hrvatskoj, recimo znalci poput dopisnog člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti prof. dr. Ante Sekulića ili dominikanskog redovnika prof. dr. Tome Vereša, nisu uključeni u projekt izradbe nove *Hrvatske enciklopedije*, no zacijelo da nitko od Hrvata iz Bačke danas ne surađuje s Leksikografskim zavodom »Miroslav Krleža« ni u jednom njihovom projektu pa ni u novoj *Hrvatskoj enciklopediji*.

Od jedinica posvećenih pojedincima, na 201. str. I. sveska korektno se u 7–8 redaka piše samo o jednom čovjeku, naime o narodnom preporoditelju Ivanu Antunoviću, dok se u VIII. svesku isto tako piše o dvije osobe, o revolucionaru i društvenom djelatniku Grgi Tikvićkom (str. 212), te o muzikologu i svećeniku Albi Vidakoviću (str. 508).¹²

Autor u biti korektna, ali nevelike odrednice »Bunjevci« (sv. I., str. 731–732), nije poznat. Međutim, prisutne su i stanovite pogreške. One se prije svega odnose na imena naselja u kojima Bunjevci žive. Recimo, navodi se nedovoljno precizno naselje »Miletić«, jer bi zapravo trebalo biti *Svetozar* Miletić, budući da u somborskoj općini postoji još i *Srpski* Miletić. Zatim, pogrešno se navodi mjesto u Mađarskoj »Almaš«, a trebalo bi Bačalmaš kako ga Mađari nazivaju ili pak u bunjevačkom izgovoru Bački Aljmaš, a nikako samo »Almaš«. Također, u ovoj odrednici izostaju i mjesta poput Stari Žednik, Đurđin, Mala Bosna, Bikovo, u kojima živi isti ili čak i veći broj Bunjevaca negoli u »Miletiću«.

Ovdje ćemo još napomenuti da nije zanemariv načelan problem bilježenja hrvatskih naselja u Bačkoj u *Općoj enciklopediji Jugoslavenskoga leksikografskog zavoda*. Tako mjesto u Bačkoj, Tavankut, s više od 5000 ljudi, od čega je više od 90 posto Hrvata, nema zasebne jedinice, dok je recimo zabilježena Andrijevića (Crna Gora) sa 999 stanovnika (sv. I., str. 170)! Pa ipak, zabilježeni su u prvom svesku Bač, Bački Monoštor, Baja (u Mađarskoj), te Bajmok, u kojemu u znatnijem broju žive Bunjevci.

U natuknici »Aeronautika« (I. sv., str. 30), u dijelu koji se odnosi na »pionire avijacije« kod nas, navode se sljedeći avijatičari i to na ovaj način: »Mihailo Merćep (rođen 1864. u Dubrovniku), Eduard Rusijan, Slovenac iz Gorice (1886–1910) i Stevan Bešević (rođen 1868. u Sremskoj Mitrovici). Merćep je konstruirao prvi avion 1909. God. 1910. radio je zajedno s Rusijanom, koji je na njihovu zajedničkom avionu letio nad Zagrebom u oktobru 1910...«. Dakle, prešućen je bunjevački Hrvat Ivan Sarić, prvi Hrvat koji je poletio zrakoplovom. Bilo je to, naime, u Subotici nekoliko mjeseci ranije, točnije 16. kolovoza 1910., i ovaj se Sarićev let, inače na monoplenu vlastite konstrukcije, smatra i prvim letom uopće u ondašnjoj Ugarskoj, a po datumu leta vidi se da je bio prvi i među Hrvatima.¹³

Nadalje, u poduljoj natuknici »Vojvodina« (VIII. sv., str. 570–581), koja točno donosi najvažnije zemljopisne i povijesne podatke o ovoj autonomnoj srbijanskoj pokrajini, naravno ako zanemarimo načelan problem recepcije novije, socijalističke povijesti u cijeloj enciklopediji i duljine napisa o tome razdoblju, u pododrednici »Književnost na tlu Vojvodine« (VIII. sv., str. 579) posve bi solidno bila obrađena i »Književnost Hrvata«, kad ne bi bile prisutne dvije ozbiljnije materijalne pogreške. Naime, kada se govori u dijelu teksta »o bogatstvu književnog rada među vojvođanskim Hrvatima«, pogrešno se navodi početno slovo imena bibliografa Kujundžića – umjesto S. trebalo bi stajati I(van). Također, premda se navodi subotički časopis »Rukovet«, u kojemu se »okupljaju djelomice mladi hrv. pisci iz

¹² Uvažavajući činjenicu da je riječ o »općoj« enciklopediji, ipak držimo da to vjerojatno nije dovoljno, jer postoje i drugi odlični među bačkim Bunjevcima kojima bi se morali u istom obujmu posvetiti jedinice. Recimo, ne piše se o franjevačkom redovniku Lovri Bračuljaviću, koji je prvi među južnim Slavenima naveo načelo »piši kao što govoriš«, kao ni o jednom od najuspješnijih sakupljača usmenoga književnog naslijeđa među Hrvatima u Podunavlju, folkloristu Balintu Vukovu.

¹³ A kada smo već kod pogrešaka, ovdje ćemo još napomenuti samo da se u *Općoj enciklopediji*, u šestom svesku, pod odrednicom *Olimpijske igre* (str. 170) pogrešno navodi ime prvog Hrvata koji je osvojio zlatnu olimpijsku kolajnu. Istina, bile su to Međuolimpijske igre u Ateni 1906., kada je subotički Bunjevac Đuro Stantić (19. kolovoza 1878 – 9. srpnja 1918) stao na pobjedničko postolje, osvojivši prvo mjesto u hodanju na 3000 metara. No, Đuro je Stantić u navedenom tekstu zabilježen kao *Đorđe* Stantić, što je više nego previđ, budući da se može podvesti i pod određenu manipulaciju s dalekosežnim posljedicama, o čemu je gore već bilo riječi.

Vojvodine«, te nabrojeno devet mlađih hrvatskih književnika iz jugoslavenskog i mađarskog dijela Bačke, nelogično je izostavljen jedan od začetnika suvremenoga književnog stvaralaštva kod bačkih Bunjevaca te osnivač i prvi i glavni odgovorni urednik »Rukoveti« Lazar Merković.

No, upitnije su u istoj natuknici pododrednice »Glazba na tlu Vojvodine« (VIII. sv., str. 580) i »Likovne umjetnosti i graditeljstvo na tlu Vojvodine« (VIII. sv., str. 580–581). Nećemo sada ulaziti u detaljniju analizu napisa, samo ćemo istaknuti načelano, da tako kaže-mo, *srbocentričan* prikaz, u smislu da se daleko više ističu doprinosi srpskih umjetnika u razvoju ovih umjetnosti na tlu Vojvodine uz istodobno zanemarivanje prinosa drugih, osobito Hrvata. Tako se u dijelu »Glazba na tlu Vojvodine« uopće ne spominje Đuro Arnold, najzaslužniji za razvoj glazbenog života u Subotici, jer se upravo iz njegova rada i mogla utemeljiti prva muzička škola u Vojvodini, a prešućen je i dugogodišnji ravnatelj Subotičke filharmonije i Opere u subotičkome Hrvatskom narodnom kazalištu Milan Asić. Ista primjedba o srbocentričnom pristupu vrijedi i za prikaz likovne umjetnosti i graditeljstva u Vojvodini. Tako se od Hrvata spominju samo suvremeni, živi slikari (Pavle Blesić, Bogomil Karlavariš i Ana Bukvić-Ivković), a potpuno izostaje navođenje akademskih slikara s prijelaza i sredine ovog stoljeća (Stipan Kopilović, Jelena Čović, Gustav Matković...), te suvremenih kipara (Ana Bešlić, Nesto Orčić). U graditeljstvu se, pak, navodi od tridesetak imena samo mlađi arhitekt Goran Martinović, a ne navodi se nijedan stariji (npr. Titus Mačković, Bolto Dulić) ili pak neki drugi, mlađi (npr. Ante Rudinski).

Pa ipak, za razliku od svega toga, već je navedeno da je veći broj učenih ljudi među bačkim Bunjevcima radio prije II. svjetskog rata na izradbi *Hrvatske enciklopedije*, koju je počeo uređivati Mate Ujević. Naime, prema uvodnim napomenama iz I. i III. sveska, koje ćemo ovdje analizirati, vidi se da su suradnici u ovome projektu bili dr. Josip Andrić, dr. Matija Evetović, Petar Pekić, Ive Prčić i Albe Šokčić, sve znanstvenici ili djelatnici u području kulture iz Bačke.¹⁴

Isto tako, za razliku od gore analizirane enciklopedije, druga se bitna razlikovna značajka nadaje u tome što imamo daleko više pojedinaca među bačkim Bunjevcima koji imaju zasebne jedinice. Ujedno, one su i nejednake veličine: od nekoliko pa do dvadesetak re-daka.¹⁵ Tako su u I. svesku *Hrvatske enciklopedije* u vidu samostalnih odrednica obrađeni Ivan Ambrozović (str. 313), Josip Andrić (str. 431), Ivan Antunović (str. 501), Đuro Arnold (str. 641) i Emerik Augustić (str. 741), a u III. svesku nalazimo jedinice o Lovri Bračuljeviću (str. 212), zatim Ljudevitu Lajči Budanoviću (str. 440–441) te Ivanu Burnaću (str. 538). I, naravno, ono što je ovdje zanimljivo, sve jedinice o ovim uglednim kulturnim djelatnicima među Bunjevcima napisali su neki od suradnika iz Bačke. Još ćemo ovdje navesti da u ovoj enciklopediji jednostavno nema sustavnog pristupa u bilježenju i obradbi toponima manjih mjesta, pa stoga ovdje izostaje usporedba o ovome problemu, ali ćemo ustvrditi da su sva mjesta u kojima Bunjevci žive točno navedena u velikoj odrednici »Bunjevci«.

¹⁴ Istina, moramo i to reći da su trojica od njih, prije ili poslije i to pod različitim okolnostima, napustili zavičaj i trajno se preselili u Hrvatsku (Andrić, Pekić i Šokčić), no to u mnogome ne mijenja na stvari.

¹⁵ Naravno, uvažamo pritom činjenicu da je konceptijska postavka *Hrvatske enciklopedije* bila bliža jednoj nacionalno profiliranoj enciklopediji negoli je to slučaj s općom. Pa ipak, držimo kako je načelna postavka spram ovih problema sustavnije i dosljednije provedena.

Također nam se zanimljivim čini i veća uključenost pojava i činjenica iz kulturnog života bačkih Bunjevaca u onim jedinicama koje elaboriraju neke opće pojave. Tako u I. sv. u natuknici »Almanah« nailazimo u pododrednici »Književni almanasi« i »*Almanah Bratstvo đачke literarne družine*, Subotica 1932.«, te »književni almanah *Klasje naših ravni*, Subotica 1935.« (str. 266).

Dakako da nam je ovdje najzanimljivija odrednica »Bunjevci«, koja zauzima prostor 5 i pol stranica, u okviru koje su vrlo dobro obrađena sljedeća područja: »Ime Bunjevac«, »Povijest«, »Naselja i ekonomsko stanje bačkih Bunjevaca«, »Vjerske i crkvene prilike među Bunjercima«, »Bunjevačko školstvo«, »Bunjevačke folklorne osobine«, »Bunjevačko narječje«, »Bunjevački književnici«, »Narodne pjesme Bunjevaca« i »Veze Bunjevaca s drugim Hrvatima«. Osim kratke uvodne napomene uz jedinicu i »Bunjevački književnici«, koje je potpisalo Uredništvo *Hrvatske enciklopedije*, sve su ostale pododrednice napisali Bunjevci iz Subotice: Matija Evetović, Petar Pekić, Ive Prčić i Albe Šokčić.

5. Umjesto zaključka

Nadamo se da smo već i na temelju ovdje malo iznijetoga mogli barem u minimalnoj mjeri ilustrirati našu glavnu tezu o postojanju velike razlike u obradbi jedinica o bačkim Bunjercima u ovisnosti od njihove izravne uključenosti u izradi enciklopedija, a što je, s druge strane, onda povezano i s njihovom značajnijom prisutnošću u ostalim segmentima kulturno-znanstvenog života u Hrvatskoj. Naime, upravo je to najbolji način da se znanstvene istine i spoznaje do kojih se dođe na terenu najprikladnije inkorporiraju i postanu općeprihvaćenim znanstvenim sastojinama. Stoga bi se umjesto zaključka ovoga kratkog teksta mogla nametnuti sljedeća zadaća u budućem radu Leksikografskog zavoda »Miroslav Krleža«: ostvariti kontakte sa znanstvenim djelatnicima u Bačkoj te ih na neki način uključiti u projekte ove, za kulturu jednog naroda, iznimno značajne ustanove, a ovaj skroman napis, u tom smislu, neka se razumije kao neka vrsta prvoga, inicijalnoga koraka.¹⁶

THE BAČKA CROATS AND ENCYCLOPEDIAS IN CROATIA

SUMMARY. The purpose of this paper is twofold: i) to analyze whether and how were the Bačka Croats involved in the creation of encyclopedias published in Croatia, and ii) to analyze the way and proportion in which this ethnic group is described in these editions. The paper also compares the differences in the entries dealing with the Bačka Croats, pointing at some oversights, in order to evaluate the status of this Eastern Croatian ethnic group in Croatian encyclopedism, as well as their treatment and analysis in it.

¹⁶ Premda smo u radu razmatrali problem obradbe bačkih Bunjevaca u hrvatskoj enciklopedistici, sigurni smo da glavnina ovdje predstavljenih ideja vrijede i za hrvatske zajednice u drugim državama ili regijama. Drugim riječima, držimo da bismo, posve opravdano, ovu elaboraciju »bunjevačkog slučaja« mogli jednako tako prenijeti i na šokačke Hrvate u Bačkoj, kao i na srijemske Hrvate u Vojvodini, tako da bi se, zapravo, spram cjeline vojvođanskih Hrvata ova načela morala nekako primijeniti.